

Eric Barendt: Anonymous Speech: Literature, Law and Politics

(Oxford–Portland, Hart, 2016. 176 oldal,
ISBN 978 184 946 613 4)

Az elmúlt évtizedekben a szólásszabadság hatókörének növekedésével, az új kommunikációs eszközök kialakulásával egyre gyarapodott a szólásszabadságból levezethető egyes részjogosultságok köre is. Izgalmas kérdés, hogy milyen további részjogok vezethetők le a szólás vagy a sajtó szabadságából. Európában ma már vitán felül áll például, hogy a médiának joga van információ-forrásai kilétét titokban tartani, ezt a legtöbb államban külön törvényi rendelkezés biztosítja. Egyes értelmezések szerint ilyen, a szólásszabadságból fakadó, de önállóan is értelmezhető rész-jog az anonimitáshoz való jog is. Ennek alapján a véleményét kinyilvánítónak joga van névtelenségbe burkolózni, és kilétének felfedésére csak rendkívüli esetekben – pl. bűncselekmény elkövetése esetén – kötelezhető akár ő, akár más személy, akinek arról esetleg tudomása van.

Ez a kérdéskör áll Eric Barendt új kötetének középpontjában. A mű igyekszik a vizsgált problémát teljes részletességgel bemutatni – ebbe beleértendő az anonimitás gyakorlatának és társadalmi megítélésének történeti áttekintése éppúgy, mint a legújabb, az internet használata során felmerülő jogi kérdések körüljárása. Hasonlóan a szerző korábbi köteteihez,¹ ezúttal is törekszik az objektivitásra, a szembenálló érvek teljes körű bemutatására, nem mulasztva el az egyértelmű állásfoglalást sem egyik vagy másik felfogás mellett, illetve ellen.

A kötet 1. fejezete alapos áttekintést ad a később tárgyalandó kérdéskörök elméleti kiindulópontjairól. A 2. fejezet áttekinti a névtelen szólás egyes megnyilvánulási formáit, nem melőzve a történeti fejlődés alapos bemutatását. Szó esik az irodalmi művek, a sajtóban megjelenő cikkek, később a politikai, vallási és filozófiai pamfletek, az újabb korban pedig a művészet, a falfirkák szerzőinek névtelenségbe burkolózásáról, és kitér a tudományos bírálat (*peer review*) névtelenségének kérdésére is.

A 3. fejezet az anonimitás és a szólásszabadság kapcsolatát elemzi. Ennek alapkérdése az, hogy kikényszeríthető jognak (*right*) vagy a beszélő által gyakorolható szabadságnak (*freedom*) kell-e tekintetnünk. A kötet alaposan bemutatja az összes, az egyik vagy a másik álláspont mellett felhozható érvet. A névtelenség védelme legalább annyira kötődik a magánszféra védelmé-

¹ *Freedom of Speech*. Oxford, Oxford University Press, 2005; *Academic Freedom and the Law*. Oxford–Portland, Hart, 2010.

hez, mint amennyire a szólásszabadsághoz. Szolgálja a szabad, bátor, a hátrányos következmények fenyegetésétől mentes véleménynyilvánítást éppúgy, mint a beszélő magánéletének háborítatlanságát. Ezeket tekinti Barendt az anonimitás előnyeinek. Azonban szembeállítja ezekkel a hátrányokat is: a névtelen vélemény alkalmasabb a közönség megfélemsztésére, a következményektől való félelem hiánya pedig hazugságra csábít. Ha az anonimitásra jogként tekintünk, akkor az előbbi érveknek kell prioritást biztosítanunk, ha csak szabadságként, akkor az érvek–ellenérvek egyensúlyozására kényszerülünk.

Ha a szólásszabadság határainak megvonásáról kell döntést hozni, a beszéd közönségének érdekeit az európai gondolkodás veszi inkább figyelembe. E kérdés megítélésében is tetten érhetők az Európa és az Egyesült Államok joga közötti, a szólásszabadság területén rendszerint megfigyelhető alapvető eltérések. Míg Európában az anonimitás általában nem önálló, alkotmányosan védett jog, hanem pusztán lehetőség, addig az USA-ban a meghatározó jelentőségű *McIntyre v. Ohio Elections Commission* ügy² tanúsága szerint a névtelenségben maradás kikényszeríthető.

A névtelenség alkotmányos védelme mellett felhozott amerikai érvek hasonlóak a szólásszabadság páratlanul széles védelmét megalapozó érvekhez, megtalálható közöttük a többség zsarnokságától való félelem, azaz a kisebbségi vélemények számára biztosított többletvédelem éppúgy, mint a bármiféle tartalom szabályozásától való aggályos húzódozás. (Ha a szerző nevét a szöveg részének, azaz „tartalomnak” tekintjük, akkor annak kikényszerített feltüntetése a tartalomba való beavatkozásnak minősül.)

Az európai megközelítés jobban ügyel a beszéd címzettjeinek érdekeire. És bár a szerző érvelését elsősorban az Egyesült Királyság jogi szabályozására és joggyakorlatára alapozza, és például is jellemzően angol vonatkozásúak, érvei általánosabb keretben, összeurópai szinten is érvényesnek tekinthetők, hiszen az egyes európai államok szólásszabadságjoga az anonimitás megítélésében hasonló megoldásokat alkalmaz. A közzétett beszéd „igaz” voltának támogatása, egy vélemény megalapozottságának pontos megítélése, a félrevezetés elkerülése a közönség érdekeit szolgálják. E megközelítés szerint közelebb kerülünk az „igazsághoz”, ha valaki a nevével vállalja az álláspontját, aminek megalapozottságát a közönség akkor képes jobban megítélni, ha tudja, hogy az kitől származik, és a beszélő kevésbé lesz hajlamos a közönség megfélemsztésére, ha tisztában van vele, hogy utólag felelősségre vonható lesz.

A kötet 4. fejezete az angol jog anonim véleménynyilvánítást érintő szabályaival foglalkozik, bemutatva a jog történeti fejlődését is, majd külön kitér a *whistle-blowing* (visszaélés jelentésének) kérdésére. Az 5. fejezet egy, már több évtizedesnek számító médiajogi problémát, az információforrások védelmét elemzi. Európai szinten konszenzus van arról, hogy a névtelen informátorokat védeni kell, mégis érdemes felvetni – ahogyan azt a szerző teszi – azt a kérdést, hogy ez a védelem mennyiben szolgálja a média hitelességéhez fűződő érdeket, mikor tehető felelőssé a média a források nem megfelelő kezeléséért, és egyáltalán, a mai technológiai környezetben ki követelheti magának ezt a jogot. A „média” hagyományos fogalma ugyanis megváltozni látszik az új internetes szolgáltatások és fórumok térhódítása következtében, ezzel párhuzamosan a korábbi jogosult, az „újságíró” sem könnyen azonosítható, illetve szinte lehetetlenné vált szilárd fogalmakkal meghatározni. Ha viszont nem tudjuk megmondani, hogy ki a jogo-

² 514 US 334 (1995).

sult, akkor hogyan tudjuk biztosítani a jogot? Ha mindenkinek biztosítjuk, végső soron maga a nyilvánosság szenved súlyos károkat a hiteles és a megalapozatlan információ kibogozhatatlan összekeveredése miatt.

A 6. fejezet a manapság legtöbbször szóba kerülő problémával, az internetes névtelenséggel foglalkozik. Az internetes kommunikációra általában jellemző, hogy a szólásszabadsághoz kapcsolódó régi kérdéseket olyan új köntösben jeleníti meg, illetve nagyítja fel, amely elbizonytalanítja a jogrendszer által az adott kérdésre korábban megfogalmazott válasz fenntarthatóságába, további érvényességébe vetett hitet. Az internetes tartalmak korlátozásával kapcsolatban az offline világban kiforrott jogi doktrínák ereje gyengül. Így van ez a névtelenség kérdésével is: az interneten jóval könnyebb az anonimitást fenntartani, azaz nehezebb a szerzőt azonosítani, ráadásul az interneten eleve jóval több ember képes – névvel vagy névtelenül – megszólalni.

Az internetnek a korábbi médiatípusokénál jóval demokratikusabb jellege, a szinte szabad és korlátlan hozzáférés, illetve az azzal óhatatlanul együtt járó, a szólásszabadság gyakorlásakor elkövetett jogsértések tömegessé válása, valamint az azonosítás nehézségei alapján arra a következtetésre is juthatnánk, hogy a névtelenül elkövetett jogsértésekkel szemben nem kell jogilag fellépni. Azonban önmagában a technológia jelentette nehézség nem lehet szilárd alap a szólásszabadság határainak elvi megalapozást nélkülöző fellazítására. Ezt sem Barendt, sem a jelenleg Európában alkalmazott jogi megközelítés nem tekinti helyes útnak. Ebből ered pl. az internetes közvetítők jogi felelősségének megállapítása a sérelmet szenvedett fél által nem azonosítható, harmadik személyek tartalmaiért, l. az anonim kommentek miatti tartalomszolgáltatói felelősséget érintő *Delfi v. Estonia* ügyet,³ aminek legfőbb elemét, a tartalomszolgáltató potenciális felelősségének elismerését a kötet kéziratának lezárta után kihirdetett *MTE and Index.hu Zrt. v. Hungary* ügyben⁴ hozott döntés is jóváhagyta.

A kötet záró, 7. fejezete a titkos választójog és a kampányfinanszírozás mint sajátos vélemények kérdéseit érinti. Míg a választásokon magától értetődő a szavazat tartalmának titokban maradása, addig a választáson induló jelöltek anyagi támogatásának kötelező nyilvánosságra hozása még az Egyesült Államokban is elfogadott, és a demokrácia szempontjából ez így helyes.

Barendttől ismét olyan könyvet kaptunk, amelyet megszoktunk hosszú munkássága alatt: új műve is a szólásszabadság alapvető kérdéseivel foglalkozik, alapos összehasonlító jogi elemzést tartalmaz, valamennyi fontos érvet mérlegre helyez, és hitet tesz az általa helyesnek gondolt megoldások mellett, de megértően viszonyul az ellentétes nézőpontokhoz is. A szerző a szólásszabadság híve, de az olyan szólásszabadságé, amelynek gyakorlása a demokratikus társadalmi berendezkedés érdekeit szolgálja, és amely tekintettel van a beszéd közönségének szempontjaira is, és mint ilyen, örök egyensúlyozásra ítéltetett.

KOLTAY ANDRÁS

³ Application no. 64569/09, 2015. június 16-i ítélet.

⁴ Application no. 22947/13, 2016. február 2-i ítélet.